

Nieuwenhuysen heeft een apart boek over *Les finances de Philippe de Hardi. Le montant des ressources* geschreven, dat door de Belgische Koninklijke Akademie uitgegeven zal worden. Vermoedelijk is de gedetailleerde analyse van de inkomsten en uitgaven van de hertog, die hier ontbreekt, in het andere boek te vinden; en daar ook, bijvoorbeeld, zal de lezer een kaart vinden. Misschien omdat het in het andere boek volledig beschreven werd, is hier slechts een zeer onvolledig verhaal van de hertogelijke uitgaven te vinden; bijvoorbeeld de twee grootste militaire ondernemingen van Filips de Stoute, namelijk de veldtochten tegen Gent in 1384-1385 en die naar Hongarije in 1396, ontbreken helemaal. Maar, in elk geval, is dit boek over de *Economie et politique* van de financiën van de eerste Valois hertog van Bourgondië een belangrijke toevoeging aan de bibliografie van Bourgondië in de late middeleeuwen.

R. Vaughan

A. J. Geurts, ed., *Middeleeuwse boeken en teksten uit Oost-Nederland. Een bundel studies* (Nijmeegse codicologische cahiers II-III; Nijmegen: Alfa, 1984, 212 blz., f45,-, ISBN 90 70407 22 1).

Dit boek bevat twee hoofdmoten: Oostnederlandse handschriften en een stuk dat specifiek over Zutphen gaat. Eerstgenoemd deel opent met de tekst van een gast-college dat H. J. Leloux gaf over 'relaties inzake boekenproductie tussen Oost-Nederland en Westfalen/Nederrijn' (13-29). De tekst werd weliswaar verkort reeds elders gedrukt (*Zannekin*, V (1983) 43-53) maar misstaat gezins in de bundel. Ook de andere artikelen spelen in de sfeer van de Moderne Devotie. C. M. Stutvoet-Joanknecht bespreekt het Bijenboek van Thomas van Cantimpré (30-46), waarvan aannemelijk gemaakt wordt dat vertaling en verbreiding voor een belangrijk deel bij de Windesheimers gezocht moeten worden. Wellicht heeft bisschop David van Bourgondië nog een rol gespeeld. A. Gruijs bespreekt zeer uitgebreid een handboekje uit het Windesheimse klooster Mariënborn bij Arnhem (47-65). A. J. C. van Huygevoort geeft vervolgens een nuttig overzicht van de geschiedenis en restanten van de bibliotheek uit het klooster Bethlehem bij Doetinchem (66-78). Aan een volledige reconstructie waagt de auteur zich niet: dan zou ook het thans verloren materiaal besproken moeten worden.

Het tweede deel behandelt de Zutphense boeken en is als zodanig een aanvulling op de tentoonstellingscatalogus 'Middeleeuwse boeken uit Zutphen' (Nijmegen/Zutphen, 1981). Geurts bespreekt kort de addenda op de catalogus (81-91), veelal kleine aanvullingen, correcties in schriftbënaming, datering, identificatie. Peter Nissen bespreekt vorm en inhoud van het 'Liber aureus Zutphaniensis' (92-126), waarna andermaal een artikel van Leloux is opgenomen, ditmaal over een middelnederduits fragment van de 'Rechtssomme' van Broeder Berthold dat in genoemd archief berust. De tekst wordt becommentarieerd en uitgegeven, maar — anders dan de overige artikelen — in het Duits. De verklaring ('deze bijdrage was oorspronkelijk reeds in het Duits geschreven en als zodanig niet bedoeld voor publikatie in deze bundel', 8-9) wekt toch enige bevreemding. De beschrijving is nauwkeurig, maar zou het denkbaar geweest zijn bij deze editie ook een plaatje te doen? Het meest omvangrijke artikel uit de hele bundel is van de hand van W. van Dongen en behandelt de boekbanden uit de Librije te Zutphen (136-212). Omdat er redelijk wat archiefge-

gevens beschikbaar zijn over wel en wee van de beroemde Librije is het toe te juichen dat hier een poging gedaan werd om de relatie te leggen tussen bewaard gebleven boekbanden en de informatie uit archiefstukken. De gegevens werden verzameld, van alle banden werden wrijfsels gemaakt (en nu hier ook afgebeeld!) en het resultaat mag er dan ook zijn. Daarbij bleek, dat Van Dongen in 1981 wel eens iets te gemakkelijk conclusies had getrokken, maar dat wordt rouwmoedig nu toegegeven en rechtgezet. Toch blijven er feilen aan het werk zitten, hoeveel waardering ik verder ook heb.

Vaker dan mij lief is bleef de tekst uit 1981 gehandhaafd, mèt de onnauwkeurigheden van dien. Als voorbeeld neem ik de informatie over een belangrijke stempelsnijder in de jaren vijftig, 'NP'. Daarover zei Van Dongen: 'Achter het monogram NP gaat een zeer productieve, vermoedelijk uit het Duitse rijk afkomstige, stempelsnijder schuil, die in de jaren 1550-1564 voor talrijke Duitse, maar ook Noordnederlandse boekbinders werkzaam was' (catalogus, 1981, 55). De zin werd vrijwel letterlijk gehandhaafd (145), alleen werd 'het Duitse rijk' vervangen door 'het Rijnland' en werd 'Noordnederlands' 'Oostnederlands'. De noot bleef daarentegen onveranderd, namelijk een verwijzing naar het boek van Haebler (Leipzig, 1928-1929). Dat brengt me bij een ander probleem van deze bijdrage: de bibliografische basis. Als ik alleen al blijf bij 'NP', moet geconstateerd worden dat er over NP in de Nederlanden toch gepubliceerd is door E. R. Kluiver en M. E. Kronenberg, beiden inzake Oostnederlandse boeken geen onbekenden. Bovendien verscheen in 1959 een uitgebreide studie over de stempelsnijder NP waarin zelfs een heel itinerarium werd geschetst/ in 1984 kan dan werkelijk niet meer met Haebler volstaan worden. Een ander punt. Bij de bespreking van het bindwerk komt ook de inhoud ter sprake, vrijwel steeds gedrukte werken. De manier waarop deze geciteerd werden is zeer divers: volgde men het titelblad of enige vorm van bibliografische conventie? Wat te denken van: 'Coloniae' en dan 'Arnoldus Birckmann' en 'Pariisiis', Poncet le Preux (beide in één boek, 169 nr. 27). Het deels citeren in de locativus, het anderdeels terugbrengen tot een nominativus en tot slot een vorm uit de volkstaal invoeren is weinig consequent. 'Florentiae, Laurentio Torrentino' zal toch als een 'vergissing' beschouwd moeten worden (168, nr. 26).

Vorm en inhoud van wat nu voor ons ligt roept de vraag op naar de bedoeling van het boek: voor wie schreef men het? Een handschriften-catalogus zou in dit geval een vrijwel onbekende collectie ontsloten hebben, maar zou het gebruik beperkt hebben tot strikt wetenschappelijke circuits. Aardige vondsten, interessante informatie zoals over de speciale verering in Zutphen van Justus van Beauvais (104-108), had men dan niet kunnen behandelen, tenzij wellicht kort in de inleiding. Hier was de opzet duidelijk anders, en vooral breder. Een strak plan ligt er echter niet aan ten grondslag. In het woord vooraf wordt ook al gezegd: 'De artikelenbundel... is min of meer toevallig tot stand gekomen' (8). Slechts een deel van de bundel gaat derhalve over het Zutphense materiaal, en daarbij dan bovendien ook nog maar voor een klein deel van het archiefbezit. Mikte men op een 'groot publiek', dan zijn de lange, taaie stukken handschriftenbeschrijving bepaald niet aantrekkelijk. De breuk in taal bij de tweede bijdrage van Leloux doet vermoeden dat dat de bedoeling niet geweest zal zijn. Voor de wetenschappelijke collega's is het bij herhaling uitleggen hoe er wel beschreven wordt (54, 117, noot 3) niet echt nodig, te meer daar in praktijk blijkt dat men het systeem kennelijk divers kan interpreteren (men vergelijk de bijdragen van Gruijs en Nissen). Het verwijzen naar een niet uitgege-

ven bijvakschripte, met pagina's en al, is niet gangbaar en had door de editor verwijderd moeten zijn (bijdrage Nissen, *passim*). De voorzichtigheidsformules die bij herhaling voorkomen : 'Dit artikel is een eerste schriftelijke neerslag... verdere studies zijn in voorbereiding' [40, noot 1]; 'We zullen ons hier nog niet wagen aan een volledige bibliotheekreconstructie' [66] maken de lezer nieuwsgierig waarom de bundel dan wel werd uitgegeven. De op diverse plaatsen merkwaardige stijbloempjes, zoals 'De hier gevolgde codicografische methode vond haar inspiratie in' [54] en het storend aantal drukfouten (zeer vele tientallen) wekken de indruk dat een en ander in grote haast is afgewerkt, terwijl er nu toch geen tentoonstelling wachtte.

Toch wil ik niet in mineur eindigen. De bundel biedt over uiteenlopende onderwerpen interessante informatie en brengt wie de catalogus uit 1981 bezit weer op de hoogte. Iets meer rust, wellicht een straffere hand van de editor voor zijn contribuanten (maar wie kan daar altijd de hand aan houden?) zou de kwaliteit vergroot hebben.

Jos. M. M. Hermans

1 Zie I. Schunke, *Studien zum Bilderschmuck der deutschen Renaissance-Einbände* (Beiträge zum Bibliothekwesen VIII; Wiesbaden, 1959) hoofdstuk 8, waar ook de oudere literatuur.

L. Th. Lehmann, *Galleys in the Netherlands* (Amsterdam: Meulenhoff, 1984, 109 biz., f30,-, ISBN 90 290 1854 2).

Als men het in de Lage Landen — en elders — over galeien heeft, denkt men veelal aan de schepen van het Middellandse-zeegebied, zoals die daar tot in de achttiende eeuw werden gebouwd. Toch waren soortgelijke schepen helemaal niet vreemd in de Nederlanden, hoewel dat bij de meeste auteurs niet bekend schijnt te zijn. Het is de verdienste van de auteur een eind gemaakt te hebben aan deze onbekendheid. Hij deed dit door op zeer diepgaande wijze en aan de hand van talrijke bronnen aan te tonen dat galeiachtige schepen hier reeds in het begin van de veertiende eeuw in de vaart waren en dit bleven tot ver in de zeventiende eeuw. Daarbij hoeft men zich niet direct voor te stellen dat deze schepen geheel geleken op de mediterrane typen, hoewel dat in het begin van de zeventiende eeuw wel het geval blijkt te zijn.

De kennis over de galeien in de Nederlanden is vrij fragmentair. De oudste beschrijving dateert uit 1450 en betreft de Bourgondisch-Vlaamse galei La Gaillarde van Duinkerke. De auteur ontleedt die beschrijving door ze te vergelijken met deze van de Venetiaan Georgio Timbotta of Trombetta (ca. 1450). Daarbij blijven echter nog heel wat vragen open, mede door de onvolledigheid van het Duinkerkse document. Ook is er het bijkomende probleem van het taalgebruik dat rijst bij het verklaren van de ten dele Vlaamse, Franse en Italiaanse vaktermen. Dit stelt zich bij alle volgende studies, want op galeien werd zowel in Frankrijk als in Italië een afzonderlijke vaktaal gebruikt die niet toepasselijk was voor 'gewone' schepen. Dit verschil in taalgebruik vergt van de lezer de grootste aandacht en feitelijk ook enige voorkennis van de bouw van een galei. In dit verband zouden de reconstructie-tekeningen die in het werk zijn opgenomen, meer nut gehad hebben indien daarbij ook de benamingen van een aantal onderdelen vermeld waren geweest.